

6. Természeti ismeretek.

1. Természetráajz.

I. *Előkészítés:* 1. Számonkérés. — 2. Áthajlás, érdeklődés-keltés. — 3. Célkitűzés.

II. *Tárgyalás:* 1. *Tartózkodási hely,* környezet. A tenyésztést lehetővé tevő természeti tényezők. — 2. *Bemutatás.* (Lehetőleg természetes környezetben.) — 3. *A szemléltető anyag* szétosztása (növény.) — 4. *Jellemző vonásai:* Nagyság, szín. Egybevetés más, ismert egyeddel. — 5. *Belső részek.* (Növénynél boncolgatás.) *Eszméltetés* a környezet, életmódnak a testalkat- vagy szervekre való hatására. — 6. *Életmód* (következtetés a környezetből, testalkatból, szervekből.) — 7. *Táplálék.* (Következtetés a környezet és életmód hatásából a táplálék megszerzésére, a faj fenntartására. (Az életmód vázolója, kapcsolatban jellemző történettel.) — 8. *A lényeges dolgoknak színes krétával* való táblai rajza (füzet, rajz.) — 9. *Gazdasági vonatkozás.* Az emberre vonatkozó haszna, kára; nemesítés, okszerű termelés, tenyésztés stb.) — 10. *Részletösszefoglalások* az egyes tárgyköröknél.

III. *Befejezés:* 1. *Összefoglalás.* — 2. *Elmélyítés.* (Gazdasági, nemzeti jelentőség, növény-, állatvédelem, okszerű gazdálkodás stb.) — 3. *A tankönyv* megfelelő részének ismertetése. — 4. *Kapcsolás* (megfigyelés: beszéd- és értelemgyakorlat, fogalmazás, rajz stb.)

(Folytatjuk.)

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1946. szeptember 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

FÖLDRAJZ.

A tanítás anyaga: Budapest. (Lakóhelyünk.)

(A földrajz tanítását a földrajzi alapfogalmakkal kezdjük. Ezt viszont a lakóhelyen lehet szemléltetni legjobban. Éppen ezért összefoglaljuk az alsó tagozaton, a beszéd- és értelemgyakorlatok kapcsán hallottakat, majd kirándulunk lakóhelyünk olyan részére, ahol a legtöbb alapfogalmat szemléltethetjük. E kettő — felújítás és előzetes kirándulás — után kerül sor a tanításra. Mi itt a fővárossal foglalkozunk, egyrészt azért, hogy példát adjunk a lakóhely tárgyalására, másrészt, hogy Budapest tárgyalásánál is felhasználható legyen.)

1. *Előkészítés.* 1. *Számonkérés.* A kiránduláson látottak és már a helyszínen megbeszéltek számonkérése, felújítása.

2. *Érdeklődés-keltés.* Ki volt már már városban? Miben különbözik első látásra a falu a várostól? Ki volt már hazánk

fővárosában, Budapesten? Miben különbözik a főváros várme-
gyénk székhelyétől?

3. *Célkitűzés.* Azért, hogy azok is megismerjék — legalább
így: szóból és képekből — hazánk szép fővárosát, beszéljünk
ma Budapestről!

II. *Tárgyalás.* 1. *Egészben való áttekintés.* Vegyük elő a
térképet! Keressük meg rajta lakóhelyünket! (Tanulók a kézi-
térképen, tanár a fali térképen.) Most mutassuk meg, merre van
Budapest tantermünkötől! Hogyan juthatnánk el oda?

Budapest hazánk legszebb és legnépesebb városa. Egymil-
liónál több lakosa van. Hányszor annyi, mint lakóhelyünknek?
A fővárost nagysága, szépsége és rohamos fejlődése miatt a
világvárosok közé sorozzák.

2. *Fekvése.* Gyors fejlődését kedvező földrajzi helyzetének
köszönheti. Hazánk *közepe táján*, az Alföld és hegyvidék talál-
kozásánál, a *Duna mellett* keletkezett; ott, ahol ez a hatalmas
folyam a hegyek közül a *síkságra ér. Itt cserélik* ki áruikat a
síkság és hegyvidék lakói, tehát fontos *vásárhely* (vásárváros.)
Ilyen helyen mindig nagy település van. Mivel a Gellérthegy
lábánál a legkeskenyebb a Duna (290 m), már a régi időtől fogva
kiváló *átkelőhely* (hídváros). Ezek a hidak kapcsolják, kötik
össze az Alföldet a Dunántúllal. Itt találkoznak azok az utak is,
amelyek az északi hegyvidéket a déli Alfölddel összekötik. Ked-
vező földrajzi fekvése miatt királyaink is *lakóhelyül* választot-
ták. Így lett Budapest *főváros*, a kormány (miniszterium) és tör-
vényhozás (nemzetgyűlés) székhelye. A mai város 3 kisebb vá-
rosból: Óbuda, Buda és Pest egyesítéséből keletkezett mintegy
75 évvel ezelőtt (1872). Előbbi kettő a Duna jobbpartján, Pest a
balpartján épült. Budapest tehát a *Duna mindkét partján* terül
el; jobbparti része nagyobb, mint pesti oldala.

A *Duna* hazánk legnagyobb folyója. A főváros területén
észak-déli irányban folyik és kettéválasztja Budapestet, de az
emberi tudás és szorgalom a két városrészt mégis egyesíteni
tudta. Ahol a folyam összeszűkül, vagy a sekélyebb víz lehe-
tővé tette, hatalmas *vashidakat* emeltek a Duna fölé. Ezeken
vasút, villamos, autóbusz, autó, kocsí és gyalogos könnyen át-
jut egyik partról a másikra. Budapestnek hét hídja van, bár
ma nagyrészüket még romokban hever, az emberi szorgalom
gyors ütemben igyekszik helyreállítani a háború pusztításait.
(Képszemléltetés.)

A Dunán az átkelést *csavargözösök, a partmenti közleke-
dést a helyi gőzhajók* bonyolítják le. Személy- és teherszállító-
hajóink a Duna egész magyarországi szakaszán közlekednek.
A Duna tehát valóságos országútja a fővárosnak, tehát nem-
csak szép, hanem hasznos is ez a nagy folyó. Számos külföldi
hajó horgonyoz a közeli *csepeli kikötőben. Budapest ezért első-
rangú folyami kikötőváros.*

A hajózást a főváros területén biztosítani akarták. Ezért
a folyam *medrét* (árkát) állandóan kotorják. Erre azért van
szükség, mert a Duna a főváros területén sok *törmelék*et hord

magával a hegyekből, és azt itt lerakja. Mélysége Budapest területén 2—13 m. Hányszor nagyobb tantermünk magasságánál?

(Minden folyó több-kevesebb törmeléket (kő, kavics, homok, iszap) szállít a hegyekből, ahol ered. A rohanó hegyi patak nagy esése miatt sebesen folyik, mély árkot vág, a partról hatalmas szikladarabokat szaggat le és görget tovább. Mihelyt alacsonyabb vidékre ér, esése csökken, s ezért durva hordalékát leejti. A síkon még kisebb a folyó esése, ezért folyása is meglassul, vize szétterül, medre tehát széles, de nem mély. Itt már csak kis kavicsot és finomabb törmeléket visz tovább, ebből építi a hajósok veszedelmét, a *zátonyt*. Legtovább viszi a folyóvíz az iszapot, azt csak torkolatánál rakja le és *torkolati zátonyt*, *dellát* épít belőle. Ha a felszínre jutott zátonyt belepi a folyam iszapja, s erre fű, fa kerül, ami megkötí, *sziget* lesz belőle.)

Ezért találunk a főváros környékén annyi szigetet. Alig hagyja el a Duna a nagy *Szentendrei-szigetet*, az *Újpesti-sziget* emelkedik ki belőle. Keleti felén *kikötő* van. Utána a jobb part mellett az óbudai *Nagysziget* következik. A Nagyszigetbe mély *öböl*, bevágódás nyúlik be, ebben épült az *óbudai hajógyári kikötő*. Tőle délre találjuk a fás, virágos *Margit-szigetet*, a főváros legszebb szigetét. Fürdőjének kénes, meleg vize miatt kerésett gyógyhely.

Az utolsó pesti hídtól (*Összekötő vasúti-híd*) délre kiszélesedik a Duna, szétágazik, és a hosszú *Csepel-szigetet* öleli körül. A sziget homokos földjén több község épült.

(A Csepel-sziget orránál 1838 telén összerolódtak a jégtáblák, mögöttük megduzzadt a víz, és Pestet elöntötte az *árvíz*. Azóta magas védőtöltésekkel és kőpartokkal *szabályozták* a Dunát. A *meder* mélyítésével a víznek erősebb lett a *sodra*, ami megakadályozza a jégtorlódást és az árvizeket. A nagy folyót ezzel kordába szorították. A folyó jobbpartján (Lágymányoson), a *gát* mögött ma is megvan a Duna *árterülete*, amelyet az áradáskor elöntött. Legnagyobb a folyó *vízállása* a tavaszi hóolvadás és az őszi esőzések idején.)

A főváros területén jobbról az *Ördögárok-parkja*, balról a *Rákos-patak* ömlik a Dunába.

2. A *jobbpart hegysége*. A *Budai-hegység* a 600 métert sem éri el, ezért *alacsony hegység*. Régi folyók sok *völgyet* vájtak belé, de víz csak ritkán van bennük, tehát csak *száraz árkok*. (Németvölgy, Farkasvölgy stb.) — A völgyek a Budai-hegységet három *hegycsoportra* tagolják, ezek: a Hármashatárhegy-, a Svábhegy- és a Tétényi-fennsík csoportja.

A Budai-hegység közepén teljesen magában áll a *Várhegy*. Minden oldala meredek, csupán teteje kis *fennsík*, azon épült a híres Buda-vára, hajdan legerősebb várunk. Évekig ostromolta a török, végre is csak csellel tudta bevenni (1541), utána 145 évig Magyarország ura lett. Várfalait most szép bástyák díszítik, hajdan védték. A Várhegyet északról a Hármashatárhegy csoportja zárja el az óbudai síkságtól. Közülük a *Rózsádomb* a Dunáig nyúlik; kertek és nyaralók tarkítják, a főváros egyik csinos *kertvárosa*.

A *Svábhegy hegycsoportja* a Hűvösvölgytől a budaörsi völgyig terjed, és ívben keríti a Várhegyet. E hegycsoport legdélibb tagja a *Gellérthegy*. Ez a Dunánál sziklás, *meredek* fokban végződik, míg déli *oldala* lejtősen ereszkedik alá. A Gellért-

hegy déli, napsütötte lejtőjén szebbnél-szebb villák sorakoznak (kertváros.)

A Gellérthegy *fennsíkja* sokkal kisebb, mint a Várhegyé. Nyugatra széles *hegyhátba* megy át, mely a Kis-Gellérthegy előtt behorpad. Az ilyen horpadást *hegynyereg*-nek nevezik; alatta megy a Déli-vasút *alagútja* a Krisztina-völgybe. Ebben a völgyben van a Krisztinaváros. A völgy a Vérmezőnél kitágul, míg délen a Várhegy annyira megsűkíti, hogy csak keskeny *szoros* vezet ki belőle (Tabánban). A hegyszorosban mindig folyó szalad keresztül. Itt az Ördögárok-patakja siet a Dunába, de völgyét befalazták, mert akadályozta a főváros fejlődését. (Nemcsak a természet hat az ember életére: átkelőhely, vásárváros stb., hanem az ember is a természetre: folyó szabályozás, a völgy befalazása stb.)

Budapest legszebb kirándulóhelyei a Svábhegy (Széchenyi-hegy) csoportjában vannak. Legmagasabb orma a *János-hegy* (529 m), tetején épült az Erzsébet-kilátó, honnan elragadó képben tárul fel a főváros vidéke. A Széchenyi-hegyre *fogaskerekű-vasút* visz föl.

A Budai-hegység harmadik csoportja, a *Tétényi-fennsík* már a főváros környékéhez tartozik.

Az *óbudai* és *kelenföldi* lapály a jobbpárt síkságai.

3. *Talaja és vizei.* (Szemléltetés.) A Budai-hegység szürke mészkőből áll, ez a *dolomit* (agyagos mészkő). A dolomit egész hegyeket alkot; az ilyen ásványnak *kőzet* a neve.

(Az időjárás, a folyók és a növények idővel a legkeményebb sziklákat is elporlasztják, elmállasztják. Ez a porhanyó felső réteg a *föld*, vagy *talaj*. A budai hegyekben sok helyen nincs ilyen porhanyó talaj, a csupasz szikla mered reánk, ez a *sziklatalaj*. A hegyoldalokról a laza talajt a víz lehordja és feltölti vele a völgyeket, síkságokat. Ezért a termelőtalaj többnyire a völgyekben van. Ha a talaj korhadt növényi anyagokkal (levél, gally stb.) keveredik, akkor *termőtalaj* lesz belőle. Ilyenek: az agyagos-, homokos-, mestestalaj, a televény (humus) és ezek változatai, keverékei.)

Minden mészkőfajtának, így a budai dolomitnak is az a tulajdonsága, hogy a víz könnyen oldja. Apró repedésein az esővíz a mélybe húzódik s ott idővel *barlangot* (Gellérthegy-, Mátyáshegy barlangja) váj magának. Az eltűnt víz a mészkőhegységekben a földalatt folyik tovább, de forrás ritkán buggyan ki rajtuk. A Budai-hegységben is csak egy forrás van: a svábhegyi *Disznófőcsurgó*.

(A földre hulló eső és hó egyharmadát a Nap melege *párologtatja* el, egyharmada *lefolyik*, egyharmada a földre *szivárog*. A beszivárgott víz a *talajvíz*, mely a kútakat is táplálja. A talajvíz csak addig hatol a földre, amíg *vízát nem eresztő* agyakra nem talál. A síkságon ezt ásással vagy fúrással érik el, a hegyekből mint *forrás* bugyog ki. A *hőforrások* nagy mélységből törnek fel. A forrásokból *ér*, ezek egyesüléséből *csermely*, majd ezekből *patak* lesz, a patakokból pedig *folyók*.)

A források hiánya okozza, hogy állandóvízű *patakot* a budai hegyekben nem találunk, csak *száraz árkok* futnak le róluk.

A budai síkságok talaja ellenben elraktározza az esővizet, *talajvizük* a Duna felé siet. A kútakat is ez a víz táplálja. A ke-

lenföldi híres *k eserűvizek* is *ásványos kút vizek*. Gyógyerejüket az egész világon ismerik (Hunyadi-, Rákóczi-k eserűvíz), mert évenként többmillió palackkal szállítanak belőlük külföldre. Az *Erzsébet-sósfürdő* vize is k eserűvíz.

Annál több *hőforrás* van a Duna jobbpartján. A folyó mentén sorakoznak: a Szent Imre-, Császár-, Lukács-, Király-, Rác-, Rudas- és Gellért-fürdők forrásai. Mind az Alföld szélén keletkeztek, azon a vonalon, ahol az Alföld lezökkent. Itt a föld kérge nagy mélységig megrepedt, s ezzel utat nyitott a mélységből feltörő forró vizeknek. A margitszigeti és városligeti híres fürdők vize nem természetes forrásvíz, hanem fűrt kútak (a városligeti 917 m), vagyis *ártézi források*.

Buda *természetes meleg forrásait* már a régi rómaiak és a törökök is használták; ma szép fürdők épültek fölélük, azért Budapestet *fürdővárosnak* is nevezik.

4. *A balpart.* Pest háztengere az Alföld északnyugati szögletén, alacsony síkságon (105 m) épült. A várost ÉK. és K. felé alacsony dombok szegélyezik, míg DK-re az Alföld lapálya terül el. A balpart legmagasabb része *Kőbánya* (149 m), nevét kitűnő épületkövétől (*mészkö*) kapta, melyet területén nagy mennyiségben bányásztak: annak maradványa az a sok kitűnő, száraz mészköpince. *Pest talaja* máshol *homokos-agyag*, mert az egész síkság a kanyargó Duna kavics-, homok- és iszaphordalékából épült. Ha a homokot növényzet nem köti meg, a szél fölkapja s elhordja, ez a *futóhomok*. Rákos mezején és Pest-szenterzsébeten sok futóhomok volt, de már megkötötték.

A balparton sok a *talajvíz*, de mivel sík terület, forrás nem fakad benne. Az itt ásott kútak vize ihatatlan, mert közel van a felszínhez, s így nem tiszták. Budapest ivóvizét ezért a *káposztásmegyeri* kútakból kapja, honnan vízvezető csöveken jut a fővárosba. Pest állandó, bővizű *patakja* a Rákos, amelyet néhol tóvá duzzasztottak.

5. *Időjárás.* Az időjárás lehet meleg, vagy hideg, szeles vagy szélcsöndes; száraz vagy nedves. Az időjárás tehát a hőmérséklet, szél és csapadék váltakozása. — A Nap világító és melegítő sugarai a Földet környező magas (300 km) *levegőrétegen* át jutnak a Földre. Fölmelegítik a Föld felszínét, s ez melegíti föl a *levegőt* alulról fölfelé. Ezért a magasban (hegyeken, repülőgépeken) fokozatosan hidegebb van. A levegő melegsége a *hőmérséklet*, amit hőmérővel mérünk és fokokban (C = Celsius) fejezünk ki.

A *levegő* hőmérséklete tehát a Föld felszínének felmelegedésétől függ. De a Földet nem melegítik mindenütt egyformán a napsugarak, mert egy részük ferdén, más részük merőlegesen esik a Földre. (Táblai rajz.) Azután hamarabb melegszik fel a szárazföld (de hamarabb ki is hűl), mint a tenger színe; más-ként melegszik fel a síkság és a hegyvidék.

(A szárazföld gyorsan felmelegszik és gyorsan kihűl; a tenger vize ellenben lassan és kevésbé melegszik fel, mint a szárazföld, de lassabban és nem annyira hűl le, mint a szárazföld. — Példa erre a nyári partfürdő: a homok igen hamar felmelegszik, a víz még hideg; naplemente után a ho-

mok hamar kihűl, a víz még meleg. — Ezért a levegő hőmérséklete a tenger fölött *állandó és egyenletes*, míg a szárazföldek fölött *változó és szélsőséges* (nyári forróság — téli nagy hidegek.)

Nyáron Pesten az utcákban megszorul a levegő, és fullasztóan meleg. A budai hegyek ellenben kellemesen hűvösek ilyenkor is. — A Svábhegy tetejének hőmérséklete kb. 2 fok Celsiuszal alacsonyabb, mint a pesti síkságé. Télen a hegyeken még hó van, amikor az utcákon már régen elolvadt. — A Gellérthegy déli oldala azonban akkor is kellemesen meleg, mert erősen süti a Nap. — A főváros évi *közepes hőmérséklete* 10.5° C, legmelegebb hónapja július (22° C), leghidegebb január (-3° C).

(Valamely nap közepes hőmérsékletét megkapjuk, ha a hőmérőről leolvasott reggeli (7 óra), déli (2 óra) és esti (9 óra) hőmérsékletet (fokokat) összeadjuk és elosztjuk a mérések számával, 3-mal. A havi- és évi közepes hőmérséklet megállapításánál a napi közepes hőmérsékleteket összeadjuk és elosztjuk a napok számával (30—31 vagy 365-tel.))

A levegő mozgása. Meleg nyári estéken a budai hegyekből üdítő szél fúj. Ennek oka az, hogy Pest forró levegője kitágul, ritkább s ezzel könnyebb lesz, fölemelkedik, helyébe a hegyek hűvösebb, nedvesebb levegője áramlik a síkságra. Így keletkezik a szél. A szél tehát a *levegő mozgása*. A Föld felszínén mindenütt a hidegebb vidékekről fúj a szél a melegebbek felé. A szél irányát azzal a világtájjal jelöljük, *ahonnan* fúj a szél. Ezt mutatja a *szélkakas*. A fővárosban leginkább *északnyugati* szél fúj; ez hozza az *esőt* is.

(*Csapadék.* Nyári záporok után látjuk, hogy a kisütő Nap hamar felszárítja az utcákat. Az eltűnt esővíz mint vízgőz, vagy pára lebeg a levegőben. Pára mindenütt keletkezik a folyók, tavak, de legtöbb a tengerek felett. Csak akkor látható, ha nagy magasságba (hidegebb levegőrétegbe), vagy hidegebb helyre jut, mert akkor lehűl és *vízcepp* lesz belőle. Pl. a mosókonyha, a forró vízzel telt lábas gőze a hideg falra, fedőre csapódik.)

Ha a vízcepp alacsonyan lebeg, *köd*, ha a magasba száll, akkor *felhő*. Az erősebb lehűlés által mind több és több kis vízcepp keletkezik, ezek egyesülnek, s így megnagyobbodnak. Ekkor már oly nehezek (1 l víz kb 1 kg!), hogy nem lebegnek a levegőben, hanem mint: eső, hó, jégeső, dara stb. *csapódnak* le a földre. Ezért az eső, hó, jégeső, dara stb. *csapadékok*. Legtöbb a csapadék a hegyek között, mert a pára itt hűl le legjobban, és a tengerek fölött, mert ott képződik a legtöbb pára. — A csapadékot *esőmértővel* mérjük, és milliméterekben fejezzük ki.)

Budapest évi csapadéka 660 mm, ami azt jelenti, hogy évente ilyen magasan állna a víz a fővárosban, ha az le nem folyna, el nem párologna, be nem szivárogna a földbe. Ez nem sok, mert hazánk némely vidékén 1500 mm-nél ($1\frac{1}{2}$ m) is több csapadék hull.

A hőmérséklet, szél és csapadék változása az *időjárás*, Budapest időjárása nagyjából évről-évre megismétlődik; ez az időjárás tehát *jellemző* a fővárosra. Valamely vidék jellemző időjárását *éghajlat*-nak mondjuk. A főváros éghajlata *mérsékelt*, mert nyara nem tűrhetetlen forró, tele nem elviselhetetlenül hideg.

5. *A terület gazdasági kihasználása.* Budapest éghajlata

és talaja általában a *földművelésre* kedvező, mert a város területének mintegy kétharmada *termő terület*.

A budai hegyeken kiterjedt *lombos erdők* (bükk) vannak, a napsütéses hegyoldalakon kitűnő *gyümölcs* terem (a Gellért-hegyen őszibarack, cseresznye, mandula). Szőlőt a Szemlő- és Hármashatárhegyen termelnek. A főváros határában mindenütt *konyhakerteket* művelnek, ezek látják el zöldséggel a főváros lakosságát. Különösen a zuglói konyhakertek mintaszerűek.

A budai hegyek régi *kőbányái* közül ma csak a Kis-Sváb-hegyen, a Hárshegyen és Mátyáshegyen faragnak *épületkövet*. Az utcakövezésre használt *andesit* kockákat a Duna mentén levő kőfejtőkből (Visegrád) hozzák, *homokot* és *kavicsot* a Duna medréből kotornak.

6. *A főváros ipara*. Az ipar a különböző *nyersterményeket* (pl.: növényi: gabona, állati: tej stb., ásványi: agyag) dolgozza fel iparcikkékké. Az *iparcikk* az ember ételmezésére, ruházkodására vagy lakóhelyének berendezésére szolgál. Iparcikk nélkül ma már nem élhetünk. — Az ipar üzéséhez azonban két dolog kell: 1. *tüzelőanyag* (fa, szén, olaj), amellyel a gyárak gépeit fűtik; 2. *nyersanyag* (gabona, érc, fa, állati termék stb.), amit a gyárak feldolgoznak. Egyik legfontosabb nyersanyag a vas. Az ipar fejlődése akkor a legkedvezőbb, ha mindkettő (tüzelőanyag és nyersanyag) együtt van. A fővárosban fűtőanyag nincs, azt a közeli (dunántúli) bányákból hozzák, míg a nyersanyag jó részét az Alföldről szállítják ide, csak kis részét adja a főváros (bőr, faggyú stb.)

Budapestnek azonban kitűnő víziútja (Duna) és nagyon jó vasúthálózata van (mint a pókháló, az egész ország vasútvonala ide fut össze), így a fűtőanyagot és a nyersterményt is nem kell messziről és sokáig hozni. Ezért lett Budapest *iparváros*, ahol a lakosság *egyharmada* él iparból.

A jobbparton és Kőbányán található jó agyagból *téglát* gyártanak, a budai márgából pedig *cementet* gyártanak.

Az Alföld gabonáját jórészt a pesti gőzmalmok dolgozzák föl. Malomiparunk első Európában.

A mezőgazdasági gépgyárak, a hajó-, szesz-, gép-, olaj-, szövő- és selyemgyárak stb. a város külső részeiben vannak. (Miért?) A bőr- és gyertyagyárak főleg a vágóhíd közelében sorakoznak. (Miért?) Sört és pezsgőt Kőbányán és Budafokon gyártanak, ahol a száraz mészköpincék azok kezelésére igen alkalmasak. *Kézmű- és kisipart* az egész városban folytatnak.

Nagyipari vállalata eléri az 1500-at. A gyárak (5 sör-, 14 szeszfőző, 12 gőzmalom, 4 dohánygyár, több gépgyár stb.) együtt igen sok iparcikket termelnek, amit a főváros lakossága nem használ el. Ezért Budapest hazánk első *gyárvárosa*.

7. *Kereskedelme*. A főváros lakossága ételmezése és ipara számára igen sok nyersterményt és iparcikket hozat hazánkból és külföldről is (behozatal.) Viszont sok iparcikket és nyersterményt ad el külföldre (kivitel.) A főváros így *hazánk kereskedelmének középpontja*, innen irányítják az egész ország keres-

kedelmét (tőzsde), ezért Budapest *hazánk első kereskedő városa*, — a lakosság egyötöde kereskedelemről él.

8. *Közlekedése*. A főváros kereskedelmét kitűnő közlekedése támogatja (összefutó vasúthálózat). A külföld nagy városaival egyenes vasúti összeköttetése van. Hatalmas személy- és áruforgalmát 11 pályaudvar látja el. Legnagyobb a személyforgalom a Keleti-pályaudvaron, míg a legtöbb áru a dunaparti teherpályaudvaron megy át. Itt van hazánk legnagyobb *átrakóhelye*. A nagy gabonaszállítóhajók, melyek az Alföld búzáját hozzák, itt rakják át óriási emelőgépekkel (darukkal) a vasúti kocsikba, melyek azután a gabonát őrlésre a gőzmalmokba viszik. A zöldséggel, gyümölccsel és más élelmiszerral megrakott hajók és vasúti kocsik a Központi Vásárcsarnoknál rakják ki áruikat. Itt halmozódik fel az a rengeteg élelmiszer, amelyre a főváros lakóinak szüksége van.

A *helyi személyforgalom* nagyrészt a villamosok szolgálja. Ezek a város közepéből sugárszerűen futnak szét, némelyek a város határáig, mások a szomszédos községekbe vezetnek. A főváros egyik nagy utcáján (Andrássy-út) a föld alatt is jár villamos. — A sugárutakat félköralakban a körutak villamosai keresztezik. A főváros utcáin ezen kívül sok autóbusz és személy-, valamint teherautó látja el a forgalmat.

III. *Befejezés*. a) *Részletösszefoglalások* a táblára írt (nyomtatásban dűlt betűk) vezérszavak alapján.

b) *Összefoglalás*.

c) *Házi feladat*. (Gyűjtsenek jó képeket a fővárosról — lakóhelyről.)

AMERRE A TISZA FOLYIK...

Vágyik oda az én szívem,
Amerre a Tisza folyik.
Elszáll oda ezerszer is
Napfeljöttől napnyugtáig,
Amerre a Tisza folyik.

A folyó is, a vidék is
Itt van, itt él a szívemben.
Hát még, aki édes örök
Szeretettel vár ott engem,
Amerre a Tisza folyik!

Aldja meg az Isten őket!
Az én lelkem jó anyámat,
Meg ő érte, ahol csak jár,
Azt a földet, azt a tájat:
Amerre a Tisza folyik.

(Szabolcska Mihály.)

NEM MEGYEK ÉN IDEGENBE.

Nem megyek én idegenbe,
Mint a fecske, mint a gólya,
Szebb nekem a napraforgós,
Déliabos magyar róna.

Tisza mellett, Duna mellett,
Ez itt az én szülőföldem!
Árvalányhaj szép virágát
Bokrétába itt kötöztem.

Könnýáztatta temetőben
Szomorúfűz csüggő ága
Itt hajlik rá bánatosan
Szeretteim sírhalmára.

(Pósa Lajos.)

NÉPDALOK A SZÜLŐFÖLDRŐL.

Mi fehérlik ott a síkon távolba?
Hej, talán az édesapám hajléka,
Messze jártam, másutt is volt jó dolgom,
Hej! de szívem csak azt mondja: jobb otthon.

Késő ősszel száll a fecske messzire,
De tavasszal visszatér a fészkre;
Bár sokat jár hegyen, völgyön és síkon,
Hej, de mégis azt csevegi: jobb otthon.

*

Elviszik a nyalka huszárt táborba,
Sok országot, világot lát jártába',
Nyer jó nevet, dicsőséget, mindenhol,
Hej! de szíve csak azt súgja: jobb otthon!

*

Elindulok a falumból Gyöngyös város felé,
Félutamból visszánézek szülőfalum felé,
Látom a nagy hegyeket,
Hogy siratnak engemet:
Arccal vagyok leborulva,
Falum fel, fordulva.

*

Felmegyek én egy nagy hegyre,
Onnan nézek falum felé,
Annak is a tetejére
Édesanyám háza felé!

*

Nagy-Abonyban csak két torony látszik,
De Majlandban harminckettő látszik.
Inkább nézném az abonyi kettőt,
Mint Majlandban ezt a harminckettőt!